

AHMED PAŞA'NIN ÜSTÜNE REDİFLİ KASİDESİNDE KOZMİK UNSURLAR *Cosmic Elements in Ahmed Pasha's Ode With "Onto" Redif*

Azize DOĞAN

YL Öğrencisi, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 228008014@ogrenci.amasya.edu.tr, orcid: 0009-0004-9828-5215

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 04.02.2024
Kabul/Accepted: 19.03.2024

DOI:10.51592/kulliyat.1431485

Anahtar Kelimeler

Ahmed Paşa, "Üstüne" Redifli
Kaside, Kozmik Unsurlar

Keywords

Ahmed Pasha, Ode with the
Redif "Üstüne", Cosmic
Elements

Öz

Kâinattaki gizemi ve karmaşıklığı barındıran gökyüzü, yıldızlar, burçlar, gezegenler ve diğer kozmik unsurlar edebiyatın ilgi odağı olmuştur. Kozmik unsurlara dair merakını şiirleriyle açığa vuran 15. yüzyılın meşhur şairi Ahmed Paşa'nın "Üstüne" redifli kasideinde gök cisimleriyle ilgili çeşitli bilgiler verilmiştir. Birtakım edebî sanatlardan yararlanılarak kozmik unsurların ele alınış şekli üzerinde durulmuştur. Kozmik okyanus olan gökyüzü, farklı benzetmelere konu olmuştur. Fatih Sultan Mehmet'i övmek için yazılan kaside, dönemin sosyal ve kültürel olaylarının, devletin yönetim şekli ve işleyişinin, toplumun yaşama biçimi ve inançlarının kozmik olarak işlenmesi bakımından önemlidir. Kaside, 21 Mart'ta Nevruzla birlikte ilkbaharın gelmesiyle burçlar kuşağının on iki eşit parçaya bölünmesi, gök kürelerinin birbirine göre konum alırken oluşturduğu musikî eşliğinde yapılan çalgılı çengilli eğlence meclisi, Güneş'in Nevruz'da Hamel burcunda olması itibarıyla padişahın zaferine delâlet etmesi, padişahın kozmik bilgiyle ve marifet ilmiyle devleti yönetmesi gibi konular etrafında şekillenmiştir. Bahar tasviriyle gelişen kaside siyaset bilimi, coğrafya, musikî, ilm-i nücüm ve tasavvuf gibi çeşitli ilimlere ait bilgileri içermektedir. Kozmik ifade gücü içeren kaside beyitlerin anlam dünyasına inilerek şiirin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. "Üstüne" redifli kasideinde anlama dayalı şerh yönteminden yararlanılmıştır. Söz konusu çalışmanın birçok ilim dalına ait kozmik bilgiler içerdiği görülmüş, işlediği zengin konular sayesinde farklı bakış açılarının kazanılmasına imkân sunduğu anlaşılmıştır.

ABSTRACT

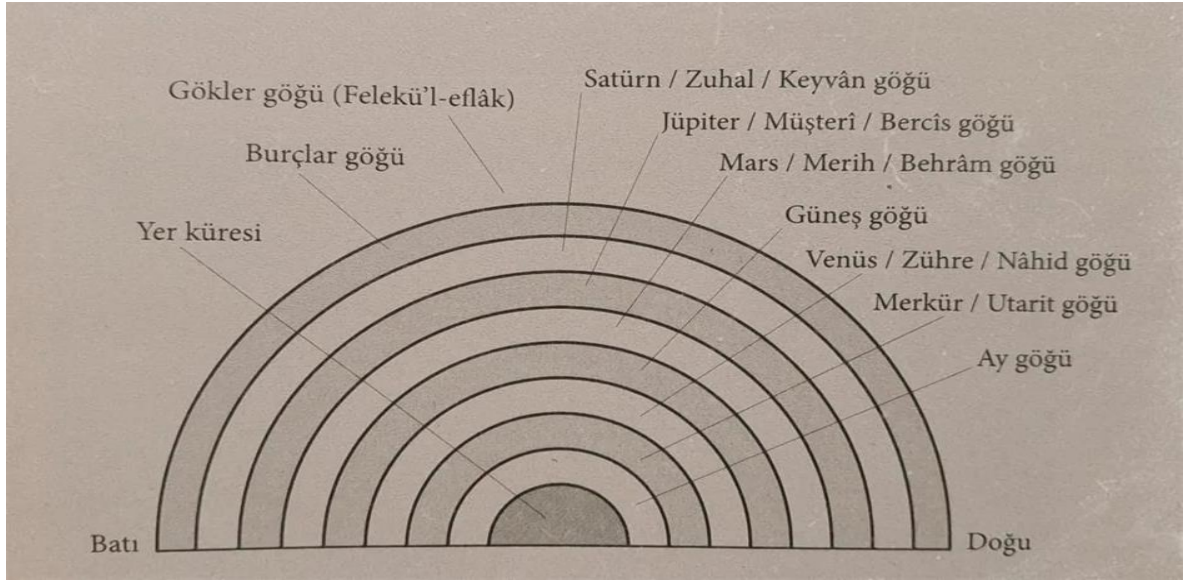
The sky, stars, zodiac signs, planets and other cosmic elements that embody the mystery and complexity of the universe have been the focus of literature's attention. Ahmed Pasha, the famous poet of the 15th century, who revealed his curiosity about cosmic elements through his poems, gave various information about celestial bodies in his rhymed ode "On Him". It focused on the way cosmic elements were handled by making use of some literary arts. The sky, the cosmic ocean, has been the subject of different metaphors. The ode written to praise Sultan Mehmet the Conqueror is important in terms of cosmic treatment of the social and cultural events of the period, the way of government and functioning of the state, the way of life and beliefs of the society. The ode is the division of the zodiac belt into twelve equal parts with the arrival of spring with Nevruz on March 21, the entertainment assembly with musical instruments accompanied by the music created by the celestial spheres as they position themselves relative to each other, the Sun being in the Hamel sign on Nevruz, signifying the sultan's victory, the sultan's cosmic It was shaped around issues such as governing the state with knowledge and knowledge. The ode, which develops with the depiction of spring, contains information about various sciences such as political science, geography, music, ilm-i nucum and mysticism. It is aimed to understand the poem better by delving into the semantic world of the couplets in the ode, which contains cosmic expressive power. In the ode with the redif "Üstüne", the method of annotation based on meaning was used. It has been understood that the study in question contains cosmic information from many branches of science, and that it provides the opportunity to gain different perspectives thanks to the rich topics it covers.

Atıf/Citation: Doğan, A. (2024), "Ahmed Paşa'nın Üstüne Redifli Kasidesinde Kozmik Unsurlar", *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Hasan KAVRUK Armağan Sayısı, 22(Mart), 151-166.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Azize Doğan, 228008014@ogrenci.amasya.edu.tr

GİRİŞ

Kozmik mefhumu, evrenin yaratılışı ve düzeniyle ilgilidir. Kozmik unsurlar; felekler, yıldızlar, burçlar, seyyâreler ve gökyüzüyle ilgili diğer unsurlardır. "Batlamyus sisteminden çıkarılan bir düşünüşe göre dünya kâinatın merkezidir. Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems (Güneş), Mirrih (Merih), Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük; en yüksek felektir ki felek-i atlas (atlas feleği), felek-i a'zam (en büyük felek), felekü'l-eflâk (felekler feleği) adıyla anılır. Hükemâ felsefesine göre sekizinci feleğe Kürsî, dokuzuncuya da Arş denir." (Pala, 2019: 149).

Göğün Katlarını Anlatan Resim¹

Klasik edebiyatta sıkça kullanılan bir teşbih unsuru olan felek yükseklik, yücelik, parlaklık ve genişlik yönlerinden ele alınır. Yaşanılan talih ve talihsizliğin sebebi olarak görülen feleğin, sürekli dönmesi itibarıyla insanın kadersel döngüsüne etkisi olduğuna inanılmaktadır. Yıldızların insanın kaderine hâkim oldukları inancı gereği felek kader anlamı kazanmıştır. İlkbahar atmosferiyle gelişen kaside kozmolojik tasavvurlara sahne olmaktadır. Ahmed Paşa'nın "Üstüne" redifli kasidesinde işlenen konulardan biri olan Nevruz, ilm-i nücûm ile bağlantılıdır. "Rivâyete göre Allah kâinatı ve insanları Nevruzda yaratmış ve bütün yıldızlar bugün dönmeye başlayıp Koç burcundan geçmiştir. Nevruz zaten "yeni gün" demektir." (Pala, 2019: 291). Güneş'in Hamel (Koç) burcuna girdiği 21 Mart kışın sonu baharın başlangıcıdır. 21 Mart'ta yani Nevruz'da gece ve gündüz sürelerinin eşit

¹ Bu görsel, Ahmet Atilla Şentürk'ün "Ahmed Paşa'nın Kasidesi Üzerine Düşünceler." (İstanbul, 2020) adlı eserinden alınmıştır.

olması padişahın adaletine işaret etmektedir. Güneş bu burçtayken sefere çıkmanın iyi olduğu düşünülmektedir. Kasidenin arka planında bu inanış hâkimdir. İstanbul'un fethi sırasında Fatih'in yanında olan Ahmed Paşa bu inanışa kasidede işaret etmektedir.

Nevrûz kutlamalarında musikî önemli bir yer tutar. Çalgılı ve çengili eğlenceler gençliğin ve diriliğin simgesi olan Nevrûzla birlikte anılır. Nevrûz aynı zamanda musikîde bir makamdır. Kıştan sonra baharın gelmesiyle birlikte doğa ve tüm canlılar üzerindeki sıkleti atar. Güneşin ışıkları bütün tabiat ve insanlara yeniden can verir. Ahmed Paşa'nın kasidesinde dirilik bağlamında böyle bir atmosfer görülmektedir. "Üstüne" redifli kasidede Fatih Sultan Mehmed övgüsü bağlamında Nevrûzla birlikte gelen baharın etkisiyle kurulan meclis ortamına mutrib, çeng ve gökyüzüne ait unsur olarak gezegenler de söz konusu edilmiştir. Kâinattaki musikî-semâ ilişkisi üzerinde durulmuştur. Zira semâ işiten ve duyan demektir. Kelimeler girift bir şekilde kullanılarak anlamlar birbirinin içine nüfuz etmiştir. Ayrıca kasidede varlık âlemini oluşturan anâsır-ı erbaaya da yer verilmiştir. Toprak, hava, su ve ateşten oluşan bu dört unsur kasidede şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: "Pirûze atnâb" ifadesiyle toprağa kök salan Osmanlı, semaya ait unsurlarla hava, Fatih'in kılıcıyla su arasındaki ilgi ve kasidede sıkça tekrar edilen âb ifadeleriyle su, yine kasidede geçen ateş kelimesiyle ve Koç burcunun ateş burcu olması itibariyle dört unsur kaside boyunca varlığını hissettirmektedir. Nihayetinde Ahmed Paşa'nın "Üstüne" redifli kasidesi siyaset bilimi, coğrafya, musikî, ilm-i nücûm ve tasavvuf gibi çeşitli ilimlerin birleştiği kozmik bir vizyonu yansıtmaktadır.

1. "Üstüne" Redifli Kasidenin Kozmik Unsurlar Bağlamında Değerlendirilmesi

15. yy. şairi olan Ahmed Paşa'nın "Üstüne" redifli kasidesi kırk beyitten oluşmaktadır. Kaside'nin vezni "fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün" dür. "Der-medh-i Sultan Mehmed Han" başlığıyla Fatih Sultan Mehmed için yazılan methiye türündeki kaside, dönemin sosyal ve kültürel olaylarına, devletin yönetim şekline ve işleyişine, toplumun yaşama biçimine ve inançlarına değinmesi bakımından önemlidir. Bu kasidede padişah ve devletle ilgili hususlar, kozmik bir okyanus olan semaya ait unsurlar, musikîyle ve ilm-i nücûmla harmanlanarak tabiatla ilgili unsurlarla birlikte işlenmiştir. Semboller ve remizler evrenine sahip olan "Üstüne" redifli kasidede, semaya ait unsurlarla oluşturulan saray alegorisine musikîyle ilgili unsurlar eşlik ederek devletin işleyişinin bir tınısı olduğuna yani güzel ve ahenkli bir biçimde yönetildiğine işaret edilmiştir. İlm-i nücûm bilgisiyle harmanlanan tabiat unsurlarıyla da Osmanlı Devleti'nin kök saldığına -uzun ömürlü olduğuna- vurgu yapılmıştır. Padişahın zaferlerle dolu övgüsüne Nevrûz ve Güneş'in Hamel (Koç) burcunda olduğu bir zaman dilimi eşlik etmektedir. Zira Güneş, bu burçtayken sefere çıkmak ve yeni bir işe başlamak kutlu sayılmıştır. Hâfiz-ı Şîrâzi'nin etkisiyle kozmik unsurlara yönelen şair kasidede bu unsurlara çoğunlukla yer vermiştir.

Felek, şekil bakımından yuvarlak yapıda olması itibariyle dolaba, kadehe ve çanağa (tasa) benzetilir. Renk bakımından ise feleğin ezrâk, kürk-i sincâb olarak düşünülmesinin sebebi gece ve gündüze ait renklere dayanmaktadır. Felek, bir beyitte savaş meydanı sonrası bırakılan ganimet mallarının ortamına benzetilir. Başka bir beyitte ise pîr olarak nitelendirilen felek, sincap kürkü giymesi yönüyle şahıslştırılır.

2.1. Felek (Eflâk, Çarh)

Felek bir savaş meydanına, hatta savaş sonrası yenilen tarafın bıraktığı ganimet mallarının ortamına benzetilmiştir:

Çarhı yağma etsen ey şeh leşkerin ılduz gibi

Şeb kemendiyle çıkardı burcu meh-tâb üstüne (K.16/31)

Ey Padişah! Askerlerin yıldız gibi semayı yağma etsin, gece kemendiyle mehtap burcu üstüne çıkardı. Askerler yıldızlara benzetilerek bu gücüyle adeta padişahın gökyüzünü hükmü altına aldığı, yağmaladığı ifade edilmiştir.

Feleğin Devri

Felek, dönüşü itibariyle edebiyatımızda sıkça kullanılan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşta kılıcın dairevî bir şekilde döndürülerek düşmanın üstüne indirilmesi ile feleklerin dairevî dönüşü arasında irtibat kurulmuştur:

Rûy-i tiğinde görünen şekl-i zerrîn-dâ'ire

Aks-i hurşîd-i zaferdir düşmüş ol âb üstüne (K.16/32)

Hareketi itibariyle felekle dolap arasında ilgi kurulmuştur. Beyitte "çarh-ı dolâb" terkihiyle dünya kastedilmiştir:

Nice kim âbın ola dolâbda hükmü revân

Âb-ı tiğîn hâkim olsun çarh-ı dolâb üstüne (K.16/38)

Yine bir başka beyitte felek hem şekilsel açıdan hem de dönüşü itibariyle dolaba benzetilmiştir :

Kûze-i yâkûtdan kevser saçaydı âfitâb

Reng-i lâ'lin aks-i düşse çarh-ı dolâb üstüne (K.16/19)

Seyyarelerin sürekli dönme halinde bulunuşları ve feleğin hareketi itibariyle de dolaba benzetilmiştir. Birinci beyitteki dolâb su dolabı iken ikinci beyitteki dolâb felektir:

Gözlerim yaş akıtır ben inlerim dolâb vâr

Billâh ey serv-i sehî seyr et bu dolâb üstüne (K.16/18)

Gökyüzü ve dönen yıldızlar, gezegenler çok eski zamanlardan itibaren insan hayatına yön verdiğine inanılan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Feleğin öne çıkarılmasındaki temel sebep dönüşü itibariyle hadiselerin vuku bularak insanın kadersel döngüsü üzerinde etkili olduğuna inanılmasıdır. Şair de bu suretle talihsizliğinden yakılarak gözyaşı dökmetedir. Birinci mısradaki kullanılan dolâb kelimesinin suyu çeviren çark anlamı dikkate alındığında dolapla şairin gözyaşı döküp inlemesi arasında teşbih ilgisi kurulduğu görülmektedir. Feleklerin dönüşü esnasında vuku bulan hadiselerin insanın kadersel döngüsüyle ilişkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda şekilsel açıdan dolâb gökyüzüne ve kişinin astrolojik doğum haritasına benzetildiği görülmektedir. Dolabın bölmeleri astroloji haritasındaki on iki evi anımsatmaktadır.

Amasya - Yeşilirmak Üzerindeki Su Dolabı²

“Ayrıca musikî ilminin ortaya çıkışında feleklerin dönüşünün büyük bir rol oynadığı ve mevcut makamların onun dönüşünden mülhem olduğuna dair bir inanış mevcuttur. Hatta bu ilme eskiden “İlm-i Edvâr” da denilmekteydi.” (Tolasa, 2001: 405). Beyitte bu telâkki ve inanışa işaret edilmektedir:

Mutribin gül-gûn yüzünde perde-i evtâr-ı çeng

Çekti mistar safha-i hurşîd ü meh-tâb üstüne (K.16/2)

“Bir beyitte de felek’in ilkbahar mevsimine ulaşmak için çok döndüğü söylenir.” (Tolasa, 2001: 402).

Geldi ol dem kim eder ihyâ-yi emvât-ı nebât

Bu dem için çok döner eflâk aktâb üstüne (K.16/4)

Üstteki beyitte “Çok döner eflâk aktâb üstüne” ifadesi kinâyeli bir şekilde kullanılmıştır. Gerçek anlamda düşündüğümüzde felekler kutuplar üstünde çok -çabuk- döner (coğrafi terim). Mecâz anlamda ise şair talihinin dönmesinden bahsetmektedir. Yani şair talihinin -yıldızının- bir anda dönmek suretiyle değiştiğini, söylemektedir. Nasıl ki ölü bitkiler kış mevsimini geride bırakarak bahar mevsimine erişiyorsa şairin olumsuz talihi de olumlu bir şekilde sonuçlanmıştır.

Felek-İnsan

Biraz önce izah ettiğimiz durumun -şairin talihinin dönmek suretiyle bir anda değişmesinin- sebebi felekle ilgili telâkki ve inanışlara dayanır. Şair yukarıdaki beyitte “Geldi ol dem kim eder ihyâ-yi emvât-ı nebât” ifadesiyle Hz. İsa’nın mucizesine telmihte bulunmuştur. “İhyâ-yi emvât-ı nebât” terkihiyle ifade edilen ölü bitkilerin canlanması, kış mevsiminin sona ermesiyle üzerindeki ölü toprağı atan tabiatın yeryüzündeki yaşam formu olan Güneş ile buluşması neticesindedir. Güneş dördüncü felekte bulunmaktadır. Orada göğe yükselmiş peygamberlerden Hz. İsa vardır. Onun mucizelerinden biri olan nefesiyle ölümlere can vermesi ve hastalıkları iyileştirmesi dolayısıyla Güneş’in yeryüzündeki yaşam formunu şekillendirmesi arasında bağlantı kurulmuştur. “Dem” kelimesiyle hem zaman (21 Mart) hem de nefes (Hz. İsa’nın nefesiyle ölümleri diriltmesi) kastedilmiş, bu kelime tevriyeli olarak kullanılmıştır.

² Bu fotoğraf “<http://gezerdöner.com>” adresinden alınmıştır (Erişim: 24.12.2023).

2.2. Felek ve Felekle İlgili Unsurlar Üzerine Teşbih ve Mecâzlar

Pîr, Cübbe-i Ezrâk

“Feleğin kâinatın kuruluşundan beri mevcut ve âlemden vukua gelen bütün hadiseler şahit ve sahne oluşu, onun bir ihtiyar gibi tasavvuruna vesile olur.” (Tolasa, 2001: 405). Cübbe veya kürk halinde tasavvur edilmesi ise gece ve gündüz büründüğü ezrâk ve sincabî renklere dayanmaktadır:

Gitti ol gün kim buluttan rûz u şeb pir-i felek

Cübbe-i ezrak giyerdi kürk-i sincâb üstüne (K.16/3)

“İhtiyar feleğin sincap kürkü üzerine gece gündüz buluttan mavi cübbe giydiği günler geçti gitti, yani kış mevsimi geçti.” (Tezen, 2019: 121) diyen şair bahar mevsiminin geldiğini anlatmaktadır. Dünya'nın yaratılması çok eskiye dayanır, bu sebeple pir-i felek yani yaşlı gezegen olarak anılır. Kış mevsimi de yaşlılığı temsil etmektedir. Şair şiirinde bu özellikleri ustaca kullanmıştır. Kışın bitmesiyle ölü toprağı üzerinden atan doğa yeniden canlanmaktadır. Bahar mevsimi bu bağlamda doğumu temsil etmektedir. “Havanın alacalığından dolayı sincap kürkü tabiri kullanılmıştır.” (www.isa-sari.com/ders-notlari/ETE_2.pdf). Doğadaki kozmik dengeyi çok ince bir çizgi üzerine kuran şair, kendi döneminin özelliklerini de yansıtmaktadır. Osmanlı döneminde giyilen kıyafetlerle feleğe şahsiyet kazandırılmıştır, teşhis sanatı vardır.

Suturlâb (Usturlap)

“Usturlap, gök cisimlerinin özellikle de Güneş'in ve yıldızların konumlarının belirlenmesi ve zamanın ölçülmesi ile ilgili problemlerin çözümünde kullanılan astronomik bir alettir.” (Tağman, 2021: 39). Gökyüzünün anahtarı olarak bilinen usturlap, kasidede yıldızların arza nazaran yükseklik derecesini bulmakta kullanılan bir alet olma özelliğinin yanı sıra methedilenin veya onun bulunduğu yerin yüksekliğini ifade etmek için de kullanılmıştır:

Konya'nın Sille Köyünde Bulunan Osmanlı Döneminden Bir Usturlap³

Yeridir rây-i ref'in gözlese pîr-i felek

Kim müneccim meyl eder dâ'im suturlâb üstüne (K.16/33)

³ Bu fotoğraf “<http://www.wikipedia.org>” adresinden alınmıştır (Erişim: 17.12.2023).

Feleklerin piri her daim müneccimin usturlabın üstüne meylettiği -eğildiği- gibi senin yüceltilmiş hükmünü -yüksek fikrini- gözlemlese yeridir. Ahmed Paşa övdüğü kişinin -Fatih Sultan Mehmed'in- yüceliğini, büyüklüğünü görmek ve göstermek için usturlaba başvurmuştur. Şair, feleği usturlap kullanan bir müneccime benzeterek şahıs olarak görmüştür. Bu suretle teşhis sanatına, bir bakıma mübalağaya da yer vermiştir. "Pîr-i felek" ile "müneccim", "rây-ı ref" ile de "suturlâb arasında leff ü neşr vardır.

2.2. Yıldızlar (Ilduz)

Askerler çokluk yönüyle yıldıza benzetilmiştir:

Çarhı yağma etsen ey şeh leşkerin ilduz gibi

Şeb kemendiyle çıkardı burcu meh-tâb üstüne (K.16/31)

Ey Padişah! Askerlerin yıldız gibi semayı yağma etsin, gece kemendiyle mehtap burcu üstüne çıkardı. Gece olunca yıldızların ortaya çıkmasıyla askerlerin gece kementle mehtap burcunun üstüne çıkması arasında irtibat kurulmuştur. Mübalağa sanatına başvurulmuştur.

2.3. Burçlar

"Felek-i atlastan önce gelen ve kamerden itibaren sekizinci olan felektir. Felek-ül bürûc veya Felek-i sevâbit namıyla anılır. Bu felek sabit yıldızlarla doludur." (Tolasa, 2001: 40). Dünyadan görünüşlerine göre isim alan bu felek on iki burçtan oluşur. "Burçlar dokuzuncu felek hariç diğerlerinin en yükseğidir." (Tolasa, 2001: 410).

Koç (Hamel) Burcu

Ahmed Paşa "Geldi ol dem" ifadesiyle eski takvimde Mart'ın dokuzunu (21 Mart) kastetmiştir ve bu tarihte Güneş Hamel (Koç) burcundadır:

Geldi ol dem kim eder ihyâ-yi emvât-ı nebât

Bu dem için çok döner eflâk aktâb üstüne (K.16/4)

Nevrûzda yani Güneş'in Hamel (Koç) burcuna girdiği 21 Mart'ta kışın son bulduğu ve baharın başladığı kabul edilmektedir. Şair bu suretle "Bahar geldiğinde bütün ölü bitkiler canlandı, bu mevsim için felekler kutuplarda çabucak döner." demektedir. "Güneş 21 Mart'ta yani ilkbaharın başlangıcıyla ilk burç olan Koç burcuna girmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Koç burcu, ilkbahar burcudur. Bu sebeple divan edebiyatında Hamel burcu birçok yerde baharı başlatan yani getiren olması itibarıyla Nevrûz ve bahar tasvirleriyle geçmektedir." (Yıldırım, 2015: 345). Ayrıca Güneş bu burçtayken sefere çıkmak ve yeni bir işe başlamak kutlu sayılmıştır. Bu durum padişahın devleti evrenin kozmik yasalarıyla yönettiğinin göstergesidir. "İyd-ı Nevrûz" terkihiyle gül defterinin (takvimin) 21 Mart'ta Koç burcunda olduğu anlaşılmaktadır.

İyd-i nevrûzu görüp gül defterinden andelib

Hoş du'â vü medh okur Şâh-ı zafer-yâb üstüne (K.16/7)

Şair gül defterine yani takvimine bakıp 21 Mart'ta -Güneş'in Koç burcuna girdiği Nevruz Bayramı'nda- Fatih'in sefere çıkacağını bilmekte ve aynı zamanda onun zaferlerini öven manzumeler söyleyerek dua etmektedir. Gül defterinin takvim olması itibariyle istiâre vardır. Beyitte padişah sevgili konumunda düşünülmüş ve gül ile özdeşleştirilmiştir. Andelib yani bülbül ise şairin kendisidir, açık istiâre vardır.

Boğa (Sevr) Burcu

Pirûze, Boğa burcunun taşıdır. Bu burcun elementi topraktır. "Pirûze" kelimesiyle Osmanlının her tarafa kök saldığına vurgu yapılmıştır:

Her seher sultân-ı gül bezminde ferrâş-ı sabâ

Hayme-i lâ'lin kurar pirûze atnâb üstüne (K.16/6)

Şair, bu beyitte, her sabah (seher vakti) sabah süpürgesinin (rüzgâr) gül sultanının (padişahın) meclisinde yeşil kökler (ipler) üzerine kırmızı çadırını kurduğunu söylemektedir. Rüzgârın sabahleyin eserek çimenleri bir döşek gibi yayması olayına işaret etmektedir. Nitekim rüzgâr esince gül eğilmektedir, adeta kırmızı bir çadır görüntüsü ortaya çıkmaktadır. Bu suretle sabah rüzgârı yeşil kökler üzerine kırmızı çadırını -padişahın çadırını- kurmaktadır. Burada bahsedilen pîrûze atnâb aynı zamanda çadırın ipleridir. Hayme (çadır) padişahın otoritesine, Osmanlı Devleti'nin her tarafa kök saldığına vurgu yapmaktadır. Kırmızı rengin kullanılması çadırın padişaha ait olduğunun göstergesidir. Kırmızı renk gücün, yeşil renk ise hakimiyetin sembolüdür. Sultan güle, sabah ise ferrâşa benzetilmiştir, teşbih-i belîğ vardır. Rüzgâr padişahın çadırını kurması yönüyle kişileştirilmiş, teşhis sanatına başvurulmuştur. Padişahın çadırını kuran kişiye ferrâş denildiği de bilinmektedir. Bu durumda ferrâş-ı sabâ yani sabah süpürgesi hem rüzgârı hem de padişahın hizmetkârını karşılayacak şekilde kullanılmıştır, kapalı istiâre vardır.

2.4. Seyyâreler (Gezegenler)

Zuhal (Satürn)

Zuhal "Arapçada yüksek ve uzak anlamına gelen "zâhil" kelimesinden türemiş ve yeryüzüne en uzak bilinen seyyare olduğundan bu ad verilmiştir." (Şentürk, 1994: 169). Bu gezegen yedinci felektedir. "Seyyarelerin en üzerinde bulunduğu için Araplar ona "Şeyhü'n-nücum" -yıldızların en yaşlısı- derler. Gerek bu gerekse Farsçada en yaygın şekilde kullanılan "Pîr-i felek" adları eski yıldız bilgisindeki bir inanıştan kaynaklanmaktadır. Buna göre seyyareler dünyadan 28 uzaklık sırasına göre 1000 yıldan 7000 yıla kadar bir ömre sahiptirler. Uzaklığı sebebiyle çapı en geniş olan Zühal 7000 yaşla yıldızların en ihtiyarı addedilir." (Şentürk, 1994: 169). Yeryüzüne en yüksek felekte yer alışı sebebiyle Zühal yücelik sembolü olarak kullanılır:

Yeridir rây-i ref'in gözlese pîr-i felek

Kim müneccim meyl eder dâ'im suturlâb üstüne (K.16/33)

Feleklerin piri olarak addedilen Zuhal'e müneccim vasfı yüklenerek şahıslştırılmıştır. Nasıl ki müneccim her daim usturlabın üzerine meylediyorsa Zuhal de padişahın yüceltilmiş hükmünü -yüksek fikrini- gözlemlemektedir.

2.5. Güneş (Gün, Afitab, Hurşîd) ve Ay (Mehtâb)

Güneş ışığının cihanı aydınlatmasıyla padişah kastedilmiştir. Güneş ve yüz arasında irtibat kurulmuştur:

Ebr-i zülfün çetr-i sultân gibi ey şâh-ı cemâl

Sâye-bânlar tuttu hurşîd-i cihân-tâb üstüne (K.16/21)

Ey güzel yüzlü padişah! Saçının bulutu sultan çadırı gibi cihanı aydınlatan güneş üstüne gölgelik etti, denilmektedir. Ebr-i zülf -saçının bulutu, siyah bulut- yüzün iki tarafını kaplaması ile Sultan'ın çadırı arasında benzerlik ilgisi kurulmuştur. Ebr-i zülf benzeyen, çetr-i sultân kendisine benzetilen, gibi ise teşbih edatıdır. Dolayısıyla mücmel teşbih vardır. "Ey şâh-ı cemâl" ifadesiyle padişaha seslenen şair nidâ sanatının yanı sıra teşbih-i belîge de yer vermiştir. "Cihanı aydınlatan güneş yüzdür. Açık istiâre vardır. Ebr-i zülf ile saye-bân, şâh-ı cemâl ile de hûrşîd-i cihân-tâb sözcükleri kendi aralarında leff ü neşr sanatını oluştururlar. Cemâl benzeyen, şah benzetilendir. Teşbih-i belîğ vardır.

Güneş'in ışınlarını yeryüzüne ulaştırması doğal bir olaydır, şair bu durumu Güneş'in padişahın eşğine yüz sürüp altın saçması sebebine bağlayarak hüsn-i talil sanatına yer vermiştir:

Sen sa'âdet burcuna hergiz güneş bulmazdı râh

Yüz sürüp kapında zer saçmasa bevvâb üstüne (K.16/27)

"Güneş kapına yüz sürüp kapıcılara altın saçmasaydı senin gibi bir saadet burcuna yol bulamazdı." (Tezen, 2019: 124). Mübalağa söz konusudur. Saadet burcu padişahdır. Sen zamiri geçtiği için teşbihin iki unsuru da beyitte mevcut olduğundan teşbih-i belîğ vardır. Burç kelimesiyle övülen Fatih'in itibar olarak yüksekliğine vurgu yapıldığını söylemek mümkündür. Güneş, "bulmazdı râh" ifadesiyle şahsiyet yüklenerek teşhis sanatına başvurulmuştur. Eskiden saray ve kale kapılarında bekleyen bevvâba (kapıcılar) akçe (para) verilerek ve yalvarır bir edayla ricada bulunularak padişahın huzuruna çıkma uygulamasının varlığından söz edilmiş böylece bu geleneğe telmih yapılmıştır.

Güneş, yâkut ve la'l ile renk açısından irtibatlandırılmıştır:

Kûze-i yâkûtdan kevser saçaydı âfitâb

Reng-i lâ'lin aksi düşse çarh-ı dolâb üstüne (K.16/19)

Dönmekte olan dolaba benzeyen bu çarhın -gökyüzünün- üzerine la'linin (dudağının) aksi düşse Güneş yâkut renkli kadehten kevser saçardı denilmektedir. "La'l taşı, rivayete göre aslında ak bir taş olduğu halde ciğer kaniyle boyanıp güneşe bırakılır ve güneşin etkisiyle kırmızı renge bürünürmüş." (Pala, 2022: 283). Bu bağlamda la'l taşı ile Güneş arasında irtibat kurulmuştur. Yakut ve la'l rengiyle gün batımının kızılığı tasvir edilmiştir. Güneş'in su saçması ise tezattır.

Yâkut kırmızı renkli değerli bir taştır. Kürsî, yâkut renginde olup sekizinci felekte yer almaktadır. Kürsî bütün feleklerden geniştir. Yakut kadeh, Kürsî olarak tasavvur olunursa; Güneş, ilâhî cemâl; kevser, kesret (yaratılmış âlem) la'l (dudak), vahdet olarak değerlendirilebilir. Bu durumda Kevser kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır.

2.5.1. Güneş Üzerine Teşbih ve Mecâzlar

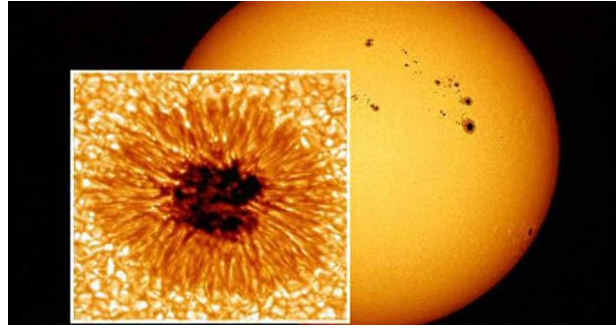
Anber (Amber)

Güneşin yüzeyinde meydana gelen Güneş lekeleri yani Güneş'in üstündeki siyah noktalar ile sevgilinin yüzündeki saf amber gibi olan ben veyahut amber kokulu ben arasında renk açısından bir irtibat vardır.⁴ Zira amber klasik edebiyatta siyah renkli olması itibarıyla sevgilinin beninin rengi ve kokusunun ifadesidir.

Gün yüzünde âferin ol anber-i sârâya kim

Müşgden ser-pûş asar kandil-i meh-tâb üstüne (K.16/14)

Onun (sevgilinin) Güneş'e benzeyen yüzünde saf amberin ne de güzel yakıştığını söyleyen şair, mehtap kandilinin (kandile benzeyen ay ışığının) üstüne müşkten başlık astığını ifade etmektedir. Beyitte yüz Güneş'e benzetilerek teşbih-i belîğ sanatına yer verilmiştir.

Güneş'in Üzerinde Dünya Büyüklüğündeki Siyah Lekeler⁵

Tiğ (Kılıç)

Kılıç üzerinde görünen altın daire şekli adeta Güneş olarak düşünülmüş ve zafer güneşinin aksi olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca savaşta kılıcın dairevî bir şekilde döndürülerek düşmanın üstüne indirilmesi ile Güneş ışınları arasında da bir bağlantı kurulmuştur. Şair bu doğrultuda imajlar ortaya koymuştur:

Rûy-i tiğinde görünen şekl-i zerrîn dâ'ire

Aks-i hurşîd-i zaferdir düşmüş ol âb üstüne (K.16/32)

Padişaha yönelik olarak şair, kılıcının üzerinde görünen altın daire şeklinin, zafer güneşinin aksi olduğunu, suyun üzerine düşmüş yansır bir hâlde bulunduğunu söylemektedir. Kesici aletlerin ateşte kızdırıldıktan sonra suya batırılması olayına ve bir çeliğe ne kadar ustaca su verilirse o kadar iyi kestiği anlayışına, atıf yapmaktadır. Fatih'in kılıcına iyi su verilmiş belki de tamamıyla su halini almış olduğundan şair ona su demektedir. Bu suretle adeta kılıcın üzerindeki altın daire şekli Güneş gibi suya, yani kılıca yansımaktadır. Güneş zafere teşbih

⁴ Güneş lekeleri, ışık küre -ışık yuvarı- adı verilen Güneş'in en dış katmanında oluşur. Çevresi ile karşılaştırıldığında sıcaklığı daha düşük olduğundan karanlık lekeler halinde görünür. Manyetik alanın belli bölgelerde yoğunlaşması, ısının eşit bir şekilde yayılmasını engeller. Sonuç olarak çevresindeki ışık küreye göre daha düşük yüzey sıcaklığına sahip Güneş lekeleri dediğimiz bölgeler oluşur. (www.wikipedia.org).

⁵ Bu fotoğraf "http://www.wikipedia.org" adresinden alınmıştır (Erişim: 17.12.2023).

edilmiştir. Tiğ ile âb, şekl-i zerrîn dâ'ire ile de hurşîd arasında leff ü neşr vardır. Kılıcın kabzasında bulunan işlemeli şekiller ile de Güneş arasında bir irtibat kurulmuştur. Güneşin kuşatıcılığı, ışınlarıyla sarıp sarmalayıcı oluşu yönüyle hakimiyete ve zafere delâlet etmektedir.

Güneş ve göz arasında şekilsel açıdan benzerlik kurulmuştur. Güneş ışınları ve gözün çevresindeki kirpikler arasında da irtibat vardır:

Gördü dinârındaki elkâbı çeşm-i âfitâb

Yüzü zerd oldu ki yazıla ol elkâb üstüne (K.16/26)

Şair, Güneş'in gözü, dinârındaki tuğrayı gördü ve yüzü sarardı, lakabın onun üzerine yazılır, demektedir. Güneş tabii olarak sarıdır, ancak şair Güneş'in yüzünün sarı olmasını padişahın tuğrasına bağlayarak hüsn-i talil sanatına yer vermiştir. Aynı zamanda Güneş altın olarak tasavvur edilmiştir, padişahın unvanı altına yazılmalıdır, denilmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in kendi adına ilk altın parayı bastırıldığına gönderme yapmaktadır. Padişahın kendi adına para bastırması gücün, hakimiyetin ve bağımsızlığın sembolüdür. "Dinâr" ile "zerd", "çeşm-i âfitâb" ile de elkâb arasında leff ü neşr sanatı vardır. "Çeşm-i âfitâb" terkinde teşbih-i belîğ vardır. Güneş ve göz arasında şekilsel açıdan benzerlik kurulmuştur.

Ay sevgilinin saçı, yüzü ve yanağı çerçevesinde ele alınmıştır:

Gün yüzünde âferin ol anber-i sârâya kim

Müşgden ser-pûş asar kandil-i meh-tâb üstüne (K.16/14)

Onun (sevgilinin) Güneş'e benzeyen yüzünde amber kokusu, saf amber yakışmıştır. Mehtap kandilinin (kandile benzeyen ay ışığının) üstüne müşkten başlık astığını ifade etmektedir. Kandil-i meh-tâbtan maksat sevgilinin yanağı, "müşgden ser-pûş" ise o yanak üstüne dökülen zülfüdür. Ay'ın bir yüzü aydınlıktır, diğer yüzü ise karanlıktır. Aydınlık taraf sevgilinin yüzü, karanlık taraf ise sevgilinin saçı başlık şeklinde tasavvur edilmiştir.

2.5.2. Ay ve Güneş'in Konumuna Dair Teşbihler

Ay ve Güneş'in Safhalarının Çenge Teşbihi

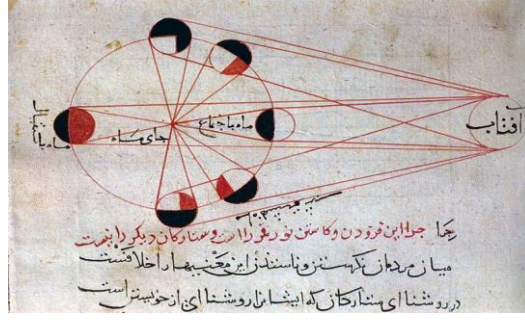
Feleğin çenge benzeyişi kozmik olarak tasvir edilmiştir. Çengin telleriyle Güneş'in tele benzeyen ışınları arasında irtibat kurulmuştur:

Mutribin gül-gûn yüzünde perde-i evtâr-ı çeng⁶

Çekti mistar safha-i hurşîd ü meh-tâb üstüne (K.16/2)

⁶ Çeng, dişil çalgılar sınıfında yer almaktadır.

Birûnî'nin "Et-Tefhîm Li-Evâ'ili Sinâ'ati't-Tencîm" Adlı Eserinden Bir Fotoğraf⁷

Çalgıcının gül renkli yüzünde çeng tellerinin perdesi Güneş ve Ay'ın safhaları üstüne mistar çekti, denilmektedir beyitte. Güneş ve Ay'ın yıl içerisinde birbirine göre aldıkları konum (safha) Bîrûnî'ye ait şekildedeki görüldüğü üzere, çeng aletine hayli benzemektedir.⁸ Şairin beyitte çengi merkeze almasının temel sebebi bu olsa gerek, öte yandan kasidenin girişinde bahar mevsimine dair tasvirlerle yer verilmiş, buna göre baharın gelişle birlikte kurulan meclis ortamına mutrib, çeng, Ay ve Güneş de dahil edilmiştir. Zira meclisin yaşandığı mevsimi hazırlayıcı iki unsur Güneş ve Ay, mecliste bulunması gereken iki unsur ise mutrib ve çengdir. Şairin böyle bir tasavvurla beyti kurguladığını söylemek mümkündür. Safha kelimesinde de bir zaman vurgusu vardır, bu bakımdan bahar mevsimi ve sevgilinin sohbet meclisinde musîkî ve semaya ait unsurlar bir arada zikredilmiş, o meclisin coşku verici ve ulvî bir ortama sahip olduğu nazara sunulmuştur. Zira meclisi güzelleştiren ve ona değer katan sevgili -mutrib- olup bunun yanı sıra diğer varlıklar da bu meclisin güzelliğine güzellik katan, adeta dekor işlevi unsurlar olarak beyitte söz konusu edilmiştir.

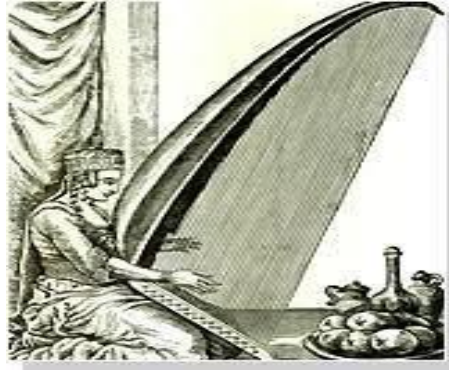
Beyitte sesle işleyen kâinat vurgusu vardır. "Pisagorcun geleneğe göre tüm âlemin uyumlu musikiyel oranlara göre yaratılmış ve düzenlenmiş olduğu ilkesine dayanır." (Öztürk, 2014: 9). Güneş ve ay birbirlerine göre konum (safha) alırken kendilerine özgü bir ses yayarak müzikâl armoniler oluşturmaktadırlar. Bu ses müzik notalarında olduğu gibi farklılık gösterebilir. Böylece evren bize dev bir kozmik senfoni sunmaktadır. Kürelerin -gök cisimlerinin- müziği kozmik olabileceği gibi dünyevi, uhrevi, ilahî bir müzik de olabilir. Feleklerin çıkardıkları sesler çengin üzerindeki perdeler gibi birbiriyle âhenk içindedir ve ezgileri de ölçülüdür. "Hâne/ev/burç/makam sözcükleri musîkîde 'perde'yi astrolojide ise zodyak üzerindeki burç yerleşimini gösterir." (Öztürk, 2014: 18). Zirâ on iki burç on iki makama denk gelmektedir. Çünkü makam teknik bir terim olarak musîkîde, geleneksel perde dizgesindeki perdelerin konum ve yerleşimlerine işaret etmektedir. Güneş ve Ay'ın yıl içerisinde birbirlerine göre aldıkları konumla açığa çıkan ışınlar -perdeler- astrolojide ev/hâne/makam/ mevki/mahal/yer anlamındayken musîkîde çeng aletinin telleridir. Bu tellerle açığa çıkan ses/ezgi/avâzdir, diyebiliriz. Perde kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır. Güneş ve Ay yıl içerisinde birbirine göre konum (safha) alırken Ay bir seyir içerisinde dönmektedir. Bu dönüş Ay'ın (mutrib, sazende) raks etmesi olarak düşünülmüştür. Çalgıcı ve sazende olarak tahayyül edilen mutrib mecâzen sevgili olarak düşünülebilir, istiâre vardır. Mutrib gül renkli yüzü

⁷ Bu fotoğraf "<http://www.wikipedia.org>" adresinden alınmıştır (Erişim: 17.12.2023).

⁸ Pythagorasçılara göre bütün kâinat gezegen ve yıldızlar düzenli hareketleriyle büyük bir müzik enstrümanı gibidir." (Öztürk, 2014: 5).

itbarıyla Ay'ın Güneş alan yüzüne benzetilebilir, teşbih vardır. Ay ve Güneş'in safhalarında (evrelerinde) akseden Güneş ışınları çeng aletinin telleridir, şeklin bütünü ise çeng aletinin kendisidir. "Mutrib, perde, evtâr, çeng"; "mısdar, hurşîd, mehtâb" kendi aralarında birbiriyle ilişkili kelimelerdir. Tenasüp sanatına yer verilmiştir.

Çeng Müzik Aleti⁹

"Üstüne" redifli kasidenin Fatih Sultan Mehmed'e yazıldığı göz önünde bulundurulursa bir saray alegorisinin olduğu aşikârdır. Güneş, Sultan -hükümdar- Ay ise topyekûn tebaadır. Zira eril enerjiye sahip olan Güneş aktif konumda yani yönetendir. Dişil enerjiye sahip olan Ay ise pasif yani yönetilendir. Padişah sayesinde birlik ve uyum oluşmuştur. Nasıl ki kâinatın bir düzen ve ahenk içerisinde işleyişi, bir tınısı varsa Osmanlı Devleti de belirli bir düzen içinde ve ahenkli bir şekilde yönetilir. Padişah halka ışık saçan güneş gibidir. Ay'ın Güneş olmadan bir anlamı olmadığı gibi, padişah olmadan da halkın bir itibarının olmadığını söylemek mümkündür.

2.6. Gölge (Sâye, Sâyebân)

"Sâye-bân tuttu şüküfe" ifadesiyle mecâzen çiçeklerin gölge edecek kadar büyüdüğüne işaret edilmektedir:

Sâye-bân tuttu şüküfe sebze vü âb üstüne

Sâkiyâ sun leblerin nuklin mey-i nâb üstüne (K.16/1)

Diriliğin Simgesi Nevrûz Çiçeği¹⁰

Çiçek, yeşilliğin ve suyun üstüne gölgelik etmek suretiyle ona yaşam enerjisi vermesi misali saf şarabın üstüne sevgilinin dudaklarının mezesini sunmasıyla, bir nevi âşığı öperek yaşam enerjisi vermektedir. Sâkiyâ (ey sâk) kelimesinde nidâ sanatı vardır. 21 Mart'ta Güneş Koç burcundayken Nevrûz'un gelişi baharın başlangıcı sayılmış

⁹ Bu fotoğraf, "http://www.turkishmusicportal.org.tr" adlı internet sitesinden alınmıştır (Erişim: 27.12.2023).

¹⁰ Bu fotoğraf, "http://www.toroslardayasam.com" adresinden alınmıştır (Erişim: 21.12.2023).

olup, bütün cihânın tazelenip yeşilliklerle süslenişi, çiçeklerle bezenişi adeta yeniden dirilişi simgelemektedir. Ahmed Paşa, bahar tasviriyle canlı bir tablo çizmektedir.

Sâye-bân, hâmi yani koruyucu anlamında kullanılarak mecâzi bir bağlam içinde ele alınmıştır:

Ebr-i zülfün çetr-i sultân gibi ey şâh-ı cemâl

Sâye-bânlar tuttu hurşîd-i cihân-tâb üstüne (K.16/21)

Ey güzel yüzlü padişah! Saçının bulutu sultan çadırı gibi cihanı aydınlatan güneş üstüne gölgelik etti, denilmektedir. Ebr-i zülf -saçının bulutu, siyah bulut- yüzün iki tarafını kaplaması ile Sultan'ın çadırı arasında benzerlik ilgisi kurulmuştur.

Sâye kelimesiyle Fatih'in Allah'ın yeryüzündeki gölgesi¹¹ -vekili- olduğu dile getirilmiştir. Sâye-bân kelimesi ile de devletin zenginliğine ve yüceliğine vurgu yapılmıştır:

Sâye-i Yezdân Muhammed Hân ki ebr-i şefkati

Sâye-bân-ı izz ü devlet kurdu ashâb üstüne (K.16/22)

“Allah'ın gölgesi olan Mehmed Han'ın şefkat bulutu, halkının üzerine yüce ve zengin bir gölgelik kurdu.” (www.isa-sari.com/ders-notlari/ETE_2.pdf) denilmektedir. Kut devleti yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiğine inanılan kutsal güçtür. Bu suretle Fatih Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak telakki edilmiştir.

2.7. Diğer Kozmik Unsurlar

Berk (Şimşek)

Berk, kılıç unsuruyla birlikte ele alınca ateşli ve yakıcı bir mahiyettedir. Ve aynı zamanda kılıcın çevikliğini nitelemektedir:

Berk-i tiğinden ol a'dâ üzre âteş yağdıran

Ebr-i cûdundan dür-efşân oldu ahbâb üstüne (K.16/23)

O kılıcının şimşeğinden -çevikliğinden- düşmanlar üzerine ateş yağdıran cömertlik bulutundan dostlarının üstüne inci -yağmur- saçan oldu. Kılıç şimşeğe, cömertlik de buluta benzetilmiştir, teşbih-i belîğ vardır. Dür-efşân kelimesiyle kastedilen yağmur olduğundan açık istiâre yapıldığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

15. yy. şairi olan Ahmed Paşa'nın, Fatih Sultan Mehmed övgüsü bağlamında yazdığı “Üstüne” redifli kasidesi felek ve felekle ilgili unsurlar üzerine teşbih ve mecâzlar, yıldızlar, burçlar, seyyâreler ve diğer kozmik unsurlar başlığı altında incelenmiştir. Kozmik bir okyanus olan gökyüzüne (feleğe) vurgu yapılmıştır. Feleğin öne çıkarılmasındaki temel sebep dönüşü itibarıyla hadiselerin vuku bularak insanın kadersel döngüsü üzerinde etkili olduğuna inanılmasıdır. Bu nedenle yaşanan talih ve talihsizliklerin müsebbibi olarak görülmüştür.

¹¹ “Cenâb-ı Hakk, yeryüzünde iradesini temsil etmek üzere insanı yaratmış orada ilahi hükümrânlığını gerçekleştirme görevini de ona vermiştir.”(Asimgil, 2002: 34).

Evrendeki her şey dairesel bir şekilde hareket etmekte olup, dairevî dönüş varoluş için gereklidir. Eğer hareket olmasaydı boşluk olacaktı. Dolayısıyla bu bilgi doğrultusunda kasidede feleğin devri konusuna vurgu yapılmıştır. Yine feleklerin devri esnasında açığa çıkan musikî ilmine (İlm-i Edvâr) dikkat çekilmiştir. Şekil bakımından felek, yuvarlak yapıda olması itibarıyla dolaba, kadehe, çanağa (tasa) benzetilmiştir. Renk bakımından ise feleğin ezrâk, kürk-i sincâb olarak düşünülmesinin sebebi gece ve gündüze ait renklere dayanmaktadır. Doğadaki kozmik dengeyi çok ince bir çizgi üzerine kuran şair, kendi döneminin özelliklerini de yansıtmaktadır. Osmanlı döneminde giyilen kıyafetlerle feleğe şahsiyet kazandırılmıştır. Feleklerin piri (pîr-i felek), memduhun yüceliğini göstermek için usturlap kullanarak astronomi gözlemleri yapan müneccime benzetilmiştir. Felek, bir beyitte savaş meydanı sonrası bırakılan ganimet mallarının ortamına benzetilmiştir. Askerler, çokluk yönüyle yıldızlara benzetilerek bu gücüyle adeta padişahın gökyüzünü hükmü altına aldığı, yağmaladığı ifade edilmiştir.

Nevrûz ve baharın gelişiyle birlikte kurulan meclis ortamı musikî eşliğinde dekor olarak kullanılmıştır. Güneş'in 21 Mart'ta ilkbahar ekinoksundan başlamak üzere burçlar kuşağı on iki eşit parçaya bölünmüştür. 21 Mart'ta yani Nevrûz'da burçlar kuşağının on iki eşit parçaya bölünmesiyle astrolojideki on iki ev ve musikîdeki on iki makam bilgisi açığa çıkmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda kasidede Nevrûz'un bir bahar tasavvuru çizmenin yanı sıra musikîde bir makam olarak da kullanıldığını söyleyebiliriz. Güneş ve ay birbirlerine göre konum (safha) alırken çeng aleti kozmik olarak tasvir olunmuştur ve bu esnada kendilerine özgü bir ses yayan gezegenler müzikâl armoniler oluşturmaktadırlar. Böylece evren bize dev bir kozmik senfoni sunmaktadır. Tüm bu kozmik arka planda kâinatın bir düzen ve ahenk içerisinde işleyişine ve Osmanlı Devletinin de belirli bir düzen içinde ve ahenkli bir şekilde yönetildiğine vurgu yapılmaktadır. Bahardan bahseden diğer beyit ve mısralarda Güneş-Hamel-Nevrûz üçlüsüne ve bunların birbiriyle ilgisini aksettiren çeşitli ifadelerle rastlanmıştır. Güneş'in Nevrûz'da Hamel burcunda olması itibarıyla padişahın zaferine delâlet etmesi, padişahın kozmik bilgiyle ve marifet ilmiyle devleti yönetmesi gibi konulara değinilmiştir. Baharın gelişi ve Güneş ışınlarının kendini hissettirmesiyle birlikte doğanın dirilişi, Hz. İsa'nın bir mucizesi olarak ölüleri yeniden diriltmesi gibi konular etrafında şekillenmiştir.

Kasidede varlık âlemini oluşturan anâsır-ı erbaayla (toprak, hava, su ve ateş) kozmik denge sağlanmaya çalışılmıştır. "Pirûze atnâb" ifadesiyle toprağa kök salan Osmanlı, semaya ait unsurlarla hava, Fatih'in kılıcıyla su arasındaki ilgi ve kasidede sıkça tekrar edilen âb ifadeleriyle su, yine kasidede geçen ateş kelimesiyle ve Koç burcunun ateş burcu olması itibarıyla dört unsur kaside boyunca varlığını hissettirmektedir. Kasidede seyyarelerden Zuhal, Güneş ve Ay zikredilmiştir. Zuhal, yüksekliği sebebiyle padişahın yüceliğini vurgulamak için kullanılmıştır. Cihanı aydınlatan Güneş padişah olarak düşünülmüştür. Ay ve Güneş sevgiliye ait unsurlarla zikredilmiştir. Beyitlerde Ay ve Güneşle ilgili ifadelerle daha çok rastlandığı tespit edilmiştir. Şairin muhayyilesinde haddeden geçen kozmik duygu ve düşünceler yeni anlamlara olanak sağlamıştır. Beyitlere nüfuz eden kozmik unsurlar anlama dayalı şerh yöntemiyle incelenmiştir. Söz konusu olan unsurlar, gerçek anlamlarının yanı sıra sembolik anlamlarıyla da kullanılmıştır. Nihayetinde Ahmed Paşa'nın "Üstüne" redifli kasidesi siyaset bilimi, coğrafya, musikî, ilm-i nücûm ve tasavvuf gibi çeşitli ilimlerin birleştiği kozmik bir vizyonu yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

- Asimgil, Sevim (2002). *Doğu Kaynaklarının Bakış Açısıyla Burçlar Nedir*. İstanbul: Karizma Yay.
- Öztürk, O. Murat, (2014). "Makam, Âvâze, Şûbe ve Terki b: Osmanlı Musiki Nazariyatında Pisagorcu "Kürelerin Uyumu/Musikisi" Anlayışının Temsili". *Rast Müzikoloji Dergisi* 2(1): 1-49.
- Pala, İskender (2019). *Dört Güzeller -Toprak, Su, Hava, Ateş-*. İstanbul: Kapı Yay.
- Pala, İskender (2022). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yay.
- Şentürk. A. Atilla (2020). *Ahmed Paşa'nın Kasidesi Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Büyüyen Ay Yay.
- Şentürk, A. Atilla (1994). "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâre ve Sâbiteler (Burçlar)". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 90: 139-179.
- Tağman, Ertan (2021). "Astronomi Aletleri Tarihi: Usturlap ve Rubu Tahtası". *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 4: 36-48.
- Tarlan, A. Nihat (1992). *Ahmed Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Tezen, Zehra (2019). *Ahmed Paşa Dîvânı'nın Tâhirü'l Mevlevî Tarafından Neşre Çevirisinin Latin Harflerine Aktarımı*. Yüksek Lisans Tezi. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tolasa, Harun (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yay.
- Yıldırım, Hafsanur (2015). "Divan Şairlerine Göre Burçlar". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(41): 340-352.

İNTERNET KAYNAKLARI

- http://www.isa-sari.com/ders-notlari/E TE_2.pdf [erişim tarihi: 12.12.2023].
- <http://www.islamansiklopedisi.org.tr> [erişim tarihi: 14.12. 2023].
- <http://www.wikipedia.org> [erişim tarihi: 17.12.2023].
- <http://www.toroslardayasam.com> [erişim tarihi: 21.12.2023].
- <http://www.gezerdöner.com> [erişim tarihi: 24.12.2023].
- <http://www.turkishmusicportal.org.tr> [erişim tarihi: 27.12.2023].

